

O PROJEKTU BIHERIT

Prostor današnje Bosne i Hercegovine je od vremena duboke prahistorije predstavljao mjesto tranzicije kroz koje su tokom vremena prolazile brojne zajednice i državne tvorevine ostavljajući za sobom bogatstvo različitih kultura i materijalnih ostataka. Spoznaja o bogatoj prošlosti Bosne i Hercegovine egzistira još od prve pojave Austro-Ugarske monarhije i njenih trupa na ovim prostorima, kada je došlo do prvih značajnih arheoloških istraživanja koja su rezultirala otkrićem glasilačke kulture i njenih materijalnih ostataka.

Od tog trenutka do modernog vremena je bosanskohercegovačka arheologija egzistirala i razvijala se kao jedan od značajnih arheoloških čimbenika u zemljama i državama koje su postojale na prostoru zapadnog Balkana. U vrijeme kada je jedino poznato arheološko djelovanje bio puki antikvarizam, na prostoru Bosne i Hercegovine je dominiralo proživljavajući svoje posljednje dane Osmansko carstvo sa svojom karakterističnom kulturom i pristupom prošlosti. Njegov kraj je označila i pojava nove, zapadne, Austro-Ugarske monarhije u Bosni i Hercegovini koja je sa sobom na ove prostore donijela i nove kulturološke i historijske poglede među kojima je značajnu ulogu igrala arheološka prošlost. Međutim, vjetrovi Prvog svjetskog rata koji su sa sobom odnijeli sa pozornice novog gospodara u Bosni i Hercegovini nisu dozvolili da ona dostigne puni razvoj te je kao takva, infrastrukturno još uvijek nedovoljno razvijena, bosanskohercegovačka arheologija ušla u novu državu, Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca. Nedugo zatim, Drugi svjetski rat koji je zahvatio i ove prostore je još jednom na historijsku pozornicu doveo novu

državu, narodnu, Socijalističku Federativnu Republiku Jugoslaviju koja je egzistirala sve do kraja XX. stoljeća kada je i sama doživjela disoluciju iz koje su se pojavile kao samostalne države njene nekadašnje republičke jedinice.

Iz burnog stoljeća previranja i vlasti velikih imperija, kraljevina i narodnog samoupravljanja, u novi milenij je prešla Bosna i Hercegovina kao samostalna država sa svojom prošlošću koja čak ni nakon više od punog stoljeća nije posjedovala u potpunosti samostalnu arheološku znanost. Generacija koja je označila zlatno doba bosanskohercegovačke arheologije u drugoj polovini 20. stoljeća i koja je uspjela izuzetno razviti bosanskohercegovačku arheologiju postupno je napuštala arheološku i životnu pozornicu, ne uspijevši do kraja kompletirati njen razvoj uspostavljanjem studija arheologije na bosanskohercegovačkim univerzitetima. Sa tom generacijom je nestajala i država tokom čijeg postojanja je ova generacija stekla značajnu međunarodnu afirmaciju i ugled, ostavljajući za sobom potpunu prazninu na arheološkoj sceni.

Više od decenije nakon završetka ratnih zbivanja iz 90'ih godina, ideja o stvaranju studija arheologije na Univerzitetu u Sarajevu je zaživjela te je Katedra za arheologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu osnovana akademске 2008. – 2009. godine, kada je i upisana prva generacija studenata arheologije. U prvim danima je Katedra za arheologiju započela svoj razvoj skromnim koracima sa samo jednim uposlenikom u zvanju asistenta. Ostatak osoblja su činili nekolicina već postojećih profesora na Odsjeku za historiju te, potrebno je naglasiti,

gostujući profesori sa Filozofskog fakulteta Univerziteta u Zagrebu i Osijeku i Fakulteta za humanističke studije Univerziteta u Primorskoj u Kopru, koji su veliki dio nastavnog programa tokom dosadašnjih godina egzistiranja Katedre za arheologiju u Sarajevu ponijeli na svojim ramenima. U takvim uvjetima, kao i vrlo dobro poznatoj ekonomskoj i političkoj situaciji Bosne i Hercegovine, osoblje Katedre za arheologiju je pokrenulo inicijativu razvoja kroz različite projekte te je već u drugoj godini svoga postojanja Katedra za arheologiju dobila i svoj prvi projekt u okviru kojeg je nabavljena prva značajnija arheološka oprema za geofizička istraživanja. Tokom ovog projekta su dodijeljene i prve nepovratne stipendije studentima prve godine studija arheologije u akademskoj 2009- 2010. školskoj godini. Od svojih prvih dana postojanja Katedra za arheologiju je aktivno djelovala unutar mreže razmjene studenata arheologije i drugih srodnih disciplina ARHEOPED u programu CEEPUS kojeg je koordinirao Odsjek za arheologiju sa Univerziteta u Ljubljani. Ta je mreža odigrala vrlo značajnu ulogu jer je po prvi put bila ponuđena realna mogućnost stipendiranja i studija u inostranstvu većem broju studentata iz regiona, Bosne i Hercegovine, Srbije, Hrvatske, Makedonije koji su bili uskraćeni za prednosti programa ERASMUS za studente iz zemalja EU. Iskustvo stečeno u razmjenama i prilikom gostovanja stranih profesora omogućilo je Katedri za arheologiju postavljanje ambicioznijih ciljeva ne samo u izgradnji kvalitetne suradnje sa susjednim Univerzitetima već i u planiranju vrlo značajnih razvojnih inicijativa. Pri tome je bila posebno intenzivna suradnja sa arheološkim odsjecima sa Univerziteta u Zagrebu i Ljubljani.

Kao jedan od najznačajnijih rezultata te suradnje bila je inicijativa kolega iz Ljubljane o stvaranju većeg međunarodnog projekta koji bi imao za cilj infrastrukturnu i

konceptualnu modernizaciju studija arheologije a i drugih baštinskih znanosti u Bosni i Hercegovini koje su jednako kao i arheologija bile nedovoljno razvijene na bosanskohercegovačkim univerzitetima.

Početkom 2012. godine pristupilo se pripremi aplikacije za program TEMPUS koji je glavni program EU za modernizaciju visokoškolskih i univerzitetskih programa u manje razvijenim zemljama u okruženju. Glavni cilj naše aplikacije bio je putem sredstava EU uspostaviti trajnije i održive infrastrukturne uvjete za nastavu arheologije na Univerzitetu u Sarajevu i uključenje drugih baštinskih predmeta (muzeologija, zaštita i upravljanje kulturnim naslijeđem, baština i turizam...) u nastavne programe historijskih i drugih studija na Univerzitetima u Sarajevu, Banja Luci i Tuzli. Naša aplikacija (u njenoj pripremi lavovski dio posla obavili su kolege iz Ljubljane) se pokazala vrlo uspješnom. Na jesen 2012 formiran je konzorcij od 11 partnerskih institucija: 3 univerziteta iz BiH: Sarajevo, Banja Luka, Tuzla; 5 stranih univerziteta (Ljubljana, Cambridge, Beč, Slobodni univerzitet iz Berlina, Univerzitet u Primorskoj; te 3 muzejske odnosno upravno konzervatorske institucije iz BiH: Zemaljski muzej, Muzej Republike Srpske i Komisija BiH za očuvanje nacionanih spomenika kulture) koji je imao za zadatak provesti planirani dvogodišnji program modernizacije procijenjen na približnu vrijednost 600.000 €.

Program je sadržavao više sklopova različitih aktivnosti usmjerenih u izgradnju modernijeg i održivog sistema studija arheologije na 2. ciklusu na univerzitetu u Sarajevu (skraćeno MARH) i uspostavljanje nove grupe predmeta posvećenih proučavanju, zaštiti i upravljanju kulturnom baštinom (modul HERITAGE). Skraćen naslov projekta bio je BIHERIT.

Na planu konceptualne modernizacije, kako u MARH tako i u HERITAGE, program je uključivao gostujuća predavanja profesora sa partnerskih univerziteta iz EU, stipendiranje studenata i nastavnika iz BiH na partnerskim univerzitetima i izvođenje praktičnih terenskih škola. Usporedo sa projektom BIHERIT išao je i drugi vrlo značajan proces, doktorske studije mlađeg nastavničkog kadra iz BiH na Univerzitetu u Ljubljani, čime se osigurao jedan od najznačajnijih vidika održivosti novih studijskih programa – vrlo kvalitetno osposobljeni domaći stručnjaci, nosioci budućeg razvoja na matičnim institucijama.

Infrastrukturni vidik projekta BIHERIT išao je prije svega u smjeru nabavljanja nužne istraživačke opreme za izvođenje nastave iz arheologije i druge opreme za podršku samom pedagoškom procesu. Drugi dio infrastrukture bio je namijenjen modernizaciji stručnih biblioteka na univerzitetima u BiH i prevođenju ključnih tekstova iz svjetske arheologije kao značajnog korpusa literature za nastavu iz arheologije i baštinskih nauka. Uz to, u projektu se tiškalo i originalnih djela autora iz projektnih timova.

Svakako je potrebno spomenuti i nekoliko strateških dokumenata, koji su nastali tijekom projekta – nov nastavno-naučni plan studija arheologije na 2. ciklusu Univerziteta u Sarajevu i strateški dokumenti o razvojnim perspektivama arheologije na univerzitetima u BiH. Kao vrlo značajan rezultat na polju infrastrukture i strateške održivosti ocjenjujemo i osnivanje Arheološkog instituta na Filozofskom fakultetu u Sarajevu koji se u BiH već uspio profilirati kao značajan partner u preventivnim arheološkim istraživanjima.

BIHERIT projekt je želio u konzorciju okupiti najznačajnije institucije u BiH na području arheologije i kulturne

baštine. No, nažalost, dva najveća muzeja u zemlji na samom su početku implementacije projekta morala istupiti iz konzorcija iz objektivnih razloga. Umjesto njih projektu su se pridružili regionalni muzeji iz Travnika i Prijedora koji su vrhunski obavili vrlo nezahvalan zadatak pri izvođenju terenskih škola i muzejske nastave.

Ako pokušamo ukratko sumirati rezultate, tijekom projekta održano je preko 600 časova nastave gostujućih profesora iz Slovenije, Njemačke i Velike Britanije na sva tri univerziteta u BiH, izvedene su 3 terenske škole (Đelilovac kod Travnika, Zecovi kod Prijedora, Zaketuša kod Srebrenika), 16 studenata iz BiH dobilo je stipendije na arheološkim odsjecima na partnerskim univerzitetima u EU, 31 student sudjelovao je na terenskim školama, organizirane su 3 stručne radionice (Banja Luka, Tuzla, Sarajevo) i 1 konferencija (Sarajevo) na kojima se diskutiralo o problemima zaštite i upravljanja kulturnim naslijeđem, problemima i uvjetima nastave arheologije po bolonjskom modelu i drugim stručnim temama bitnim za bosanskohercegovačke baštinske znanosti u aktualnom trenutku.

Novom opremom su se znatno popravili i uvjeti za nastavu, a najvažnije, i same studijske biblioteke. Nabavljeno je oko 300 naslova knjiga i naučnih časopisa, a tiskano 5 prijevoda i 18 originalnih djela. Uz to Katedra za arheologiju na Filozofskom fakultetu u Sarajevu dobila je modernu opremu za geofizička istraživanja i precizna geodetska snimanja bez koje je danas nemoguće zamisliti kvalitetan i učinkovit terenski rad.

Kao što smo već spomenuli, usporedo sa projektom, teško je (i još traje) obrazovanje mlađih suradnika iz BiH na doktorskim studijima na Univerzitetu u Ljubljani. Upravo

u tome vidimo jednu od najznačajnijih dodanih vrijednosti projekta, u školovanju domaćih vrhunskih stručnjaka sposobnih nastaviti razvoj domaće arheološke struke u BiH. Bez toga bi značaj projekta BIHERIT bio puno manji.

U ovoj publikaciji donosimo radove koji su bili predstavljani na tri radionice i na završnoj regionalnoj konferenciji. Na početku je bilo planirano da radove sa svakog pojedinog skupa objave posebno. No, pošto su skupovi tematski bili vrlo slični a neki od radova zbog različite publike prezentirani na više skupova, odlučili smo se za zajedničku publikaciju. U njoj su radovi organizirani u četiri glavna poglavlja.

Prvo poglavlje posvećeno je kurikularnim i studijskim vidicima nastave arheologije odnosno baštinskih disciplina u susjednim zemljama. U tom poglavlju objavljen je i rad o nastavi arheologije na Univerzitetu u Beogradu koji nije bio predstavljen na konferenciji u Sarajevu ali su se autori na našu želju da šire sagledamo probleme nastave arheologije vrlo ljubazno odazvali.

Drugo poglavlje namijenjeno je baštinskim vidicima i praksama. Ti vidici su po našem mišljenju ključni za razvoj svih akademskih disciplina koje se neposredno ili posredno bave baštinom, jer upravo refleksija baštine i u širem društvenom kontekstu omogućava relevantnost akademskim disciplinama koje ju proučavaju.

Treće poglavlje nazvali smo "Tehnologije" i u njemu su predstavljena tri kraća rada doktorskih i magistarskih studenata. Sva tri rada jasno pokazuju jedan od glavnih pravaca budućeg razvoja arheologije i baštinskih nauka – u sposobnosti svladavanja novih tehnologija i komunikacije sa javnošću.

Publikaciju završavamo četvrtim blokom u kojemu su sakupljeni studentski radovi na konferenciji i radionicama. Ti skupovi su bili za najmlađu generaciju budućih arheologa i historičara u BiH jedna od rijetkih prilika da u javnim nastupima predstave rezultate svog rada. Sa velikim zadovoljstvom možemo konstatirati da su tu priliku odlično iskoristili. Na samom kraju publikacije objavljeni su i programi konferencije i sve tri radionice.

U realizaciji našeg projekta uz autore koji predstavljaju svoje radove u ovom zborniku moramo se zahvaliti i brojnim drugim kolegicama i kolegama, bez kojih projekat ne bi mogao uspjeti. Ivana Pandžić i prof. Bego Omerčević bili su naši glavni suradnici na Univerzitetima u Banja Luci i Tuzli koji su se brinuli za tekuće izvođenje aktivnosti projekta na njihovim institucijama. Dvije godine stalnog rada na projektu zaslužuje veliko poštovanje i zahvalnost. Ekipa nastavnika sa Univerziteta Primorske, uz Mitju Guština i Irenu Lazar, intenzivno su surađivale i Zrinka Mileusnić i Katja Hrobat, nekoliko puta je prekrstarila cijelu Bosnu i Hercegovinu i brojne studente upoznavała sa njima do tada manje poznatim problemima kulturnog naslijeđa. Glavni angažman u ekipi iz Cambridga odradili su Tonko Rajkovača i Preston Miracle. Bez Tonka ljetnja škola u Zecovima ne bi bila moguća, kao ni bez direktora Muzeja Kozare Miljenka Radivojca. Jednako smo duboko zahvalni i ekipi Muzeja iz Travnik, a pogotovo Ajli Sejfuli, na uspješnoj stručnoj suradnji u terenskoj školi na Đelilovcu, koja ne bi mogla uspjeti bez velikog angažmana i znanja Darje Grosman. Branko Mušić je sa autoritetom vrhunskog arheološkog geofizičara i odličnim rezultatima oduševio studente na terenskoj školi na Zaketuši. Posebno smo zahvalni i prof. Blagoju Govedarici, vrhunskom poznavaoцу arheologije BiH, koji je svojim angažmanom predočio studentima arheologije sav značaj razvoja

arheološke discipline u Bosni i Hercegovini. Blagoje Govedarica je u Sarajevo uspio dovesti brojne svoje kolege iz Berlina što će ostati u trajnom sjećanju studenata. Katja Predovnik, Tarik Jazvin, Azra Hadžimuhamedović, Wolfram Schier i Elke Kaiser, svojim znanjem i iskustvom u mnogome su nam pomogli na radnim sastancima projekta. Staša Babić nesebično je ponudila na raspolaganje svoje dugogodišnje znanje i iskustvo eksperta evalvatora kurikularnih programa i brojnim sugestijama znatno pridonijela podizanju kvaliteta novog nastavnog plana arheologije na Filozofskom fakultetu u Sarajevu.

Projekt nikako ne bih mogao uspjeti bez administrativne i tehničke pomoći Dekanata Filozofskog fakultete u Sarajevu. Salmedin Mesihović hrabro se upustio u veliku avanturu vođenja projekta BIHERIT na samom početku njegovog djelovanja dok su Tijana Križanović i Samra Terzić, demonstratorice na Katedri za arheologiju, brinule o brojnim tehničkim i organizacionim zadacima.

Posebno smo zahvalni dvojici kolega sa Rektorata Univerziteta u Sarajevu, Aleksandri Nikolić i Adnanu Rahimiću. Nihovo menadžersko znanje i ustrajnost bilo je ključno, da je projekat uspio. Koordiniranje tako šarenog međunarodnog tima kao što je bio konzorcijum BIHERIT nije bio mali izazov. Želimo spomenuti i Suada Muhibića iz nacionalnog ureda programa TEMPUS za Bosnu i Hercegovinu koji nam je cijelo vrijeme projekta pomagao svojim savjetima i sugestijama. U uspjehu projekta sudjelovali su još brojni drugi saradnici. Nemoguće je sve nabrojati o ovom kratkom uvodu ali naša zahvalnost nije ništa manja. No, prava nagrada za napore svih suradnika projekta slijedi u budućnosti – u novim generacijama kompetentnih mladih stručnjaka iz Bosne i Hercegovine iz oblasti arheologije i baštinskih nauka.

*Adnan Kaljanac
Predrag Novaković*